

УДК 347.78(497.6)(094.5)

Виши ас. Свјетлана Ивановић, мр

Правни факултет Универзитета у Источном Сарајеву

КОЛЕКТИВНО ОСТВАРИВАЊЕ АУТОРСКОГ И СРОДНИХ ПРАВА У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ

Субјективно ауторско право представља право којим се штите интереси аутора, појединца, па стога има индивидуални карактер. С обзиром на ту чињеницу, аутор по правилу сам остварује своја права. Међутим, због специфичне структуре ауторског права које се састоји из низа личноправних и имовинскоправних овлашћења и различитих облика коришћења дјела у пракси, у већини случајева аутор није у могућности да се сам стара о остваривању својих права. Постоје поједини, веома раширени, облици коришћења ауторског дјела који се тешко могу контролисати, јер остају ван домаћаја ауторовог сазнања. У таквим ситуацијама, најбоље рјешење је удруживање аутора ради заједничког, такозваног, колективног остваривања њихових права. У поређењу са државама у којима систем колективног остваривања ауторског права има дугу традицију, у Босни и Херцеговини овај начин остваривања права представља релативну новину. У оквиру реформе законодавства у области ауторског и сродних права недавно су усвојени нови закони, тачније два закона, Закон о ауторском и сродним правима и Закон о колективном остваривању ауторског и сродних права. По узору на поједине европске државе и водећи рачуна о практичним разлозима, законодавац је материју колективног остваривања ауторског права издвојио у посебан закон. Новим законом детаљно су регулисани садржај и начин колективног остваривања права, колективне организације, начин одређивања тарифе по којој организације врше наплату накнада за коришћење ауторских дјела и механизам за рјешавање тарифних спорова између колективних организација и корисника.

Кључне ријечи: Ауторско право; Колективно остваривање ауторског права; Организација за колективно остваривање ауторског и сродних права.

1. УВОД

Основна карактеристика субјективних грађанских права којима се штите појединачни интереси јесте њихово индивидуално остваривање и заштита. То је једна од најважнијих разлика које постоје између грађанских, односно приватних и јавних права. С обзиром на то да грађанска права служе за задовољење сопствених потреба, вршење права препуштено је слободној диспозицији странака, од њихове воље зависи да ли ће своје право вршити или не.¹ Субјективно ауторско право припада систему грађанских права, тако да је правило да носилац права сам одлучује да ли ће своја права остваривати или не, као и на који начин ће то чинити. Међутим, специфичност садржине субјективног ауторског права и начини коришћења ауторског дјела као предмета заштите налажу извијесна одступања од општег правила о индивидуалном остваривању права.

Субјективно ауторско право садржи личноправна и имовинскоправна овлашћења, којима се штите лични, односно морални и имовински интереси аутора. Ауторска имовинска права садрже искључиво овлашћење аутора да забрани или дозволи коришћење свог дјела и примјерака тог дјела.² Подразумијева се да аутор може сâм користити своје дјело, али се то у пракси ријетко дешава, због тога што не посједује организационе, техничке и финансијске предуслове за коришћење предмета заштите. Аутори уступају поједина имовинска овлашћења на коришћење свог дјела другим лицима, односно корисницима, који за то, по правилу, плаћају накнаду. Дакле, аутор на тај начин економски искоришћава своје дјело, што представља основну функцију имовинске компоненте ауторског права и тиме остварује, односно врши своја права.

Аутор, као и други носилац ауторског и сродних права, може остваривати своја ауторска, односно сродна права, сâм или посредством заступника. Овдје је ријеч о индивидуалном остваривању права, у ком случају аутор или заступник закључује уговор о коришћењу дјела са појединим корисницима. Међутим, постоје нека овлашћења која се врло тешко остварују или се уопште не могу остваривати индивидуалним путем. Такође, постоје одређене врсте дјела и начини њиховог коришћења који су веома учестали и о

¹ Д. Стојановић, О. Антић, *Увод у грађанско право*, Београд 2001, 201.

² Закон о ауторском и сродним правима – ЗАСП, *Службени гласник БиХ*, бр. 63/10, чл. 20, ст. 1.

којима аутор не може имати ни приближну евиденцију ко, када и на који начин их користи. Најчешће су у питању музичка дјела, и то конкретно овлашћења на извођење, емитовање, секундарно коришћење дјела које се емитује, јавно саопштавање дјела са фонограма и видеограма, овлашћење на чињење дјела доступним јавности. Све су то веома учестали облици коришћења ауторских дјела, али и предмета сродних права, у којима аутор или други носилац права не може појединачно са сваким корисником закључивати уговор, јер најчешће и не зна и не може да зна ко користи његова дјела. Због тога, аутори се удружују у специјализоване организације ради заједничког иступања према корисницима, односно ради остваривања права за више ауторских дјела више аутора заједно или тзв. колективног остваривања права.³

Иако су прве организације за колективно остваривање ауторског и сродних права настале још у другој половини XIX вијека,⁴ систем колективног остваривања права у Босни и Херцеговини још увијек није довољно развијен.⁵ Поред економских, социјалних и културних околности које су допринијеле томе, разлоге треба тражити и у непостојању адекватне законске регулативе. У Закону о ауторском праву и сродним правима из 2002. године, који је до недавно био на снази, постојало је свега неко-

³ Поред израза колективно остваривање ауторског права, који је општеприхваћен у нашем законодавству и теорији, у упоредном праву користи се и термин колективно управљање ауторским правом. Без обзира на термилошке разлике, које су последица различитих израза који се користе у енглеском језику, *collective administration* и *collective management of copyright*, у питању је исти појам. Поједини аутори одређују се, ипак, за израз колективно управљање ауторским правом. Вид. Г. Бубић, „Заштита ауторског права у Босни и Херцеговини“, *Избор судске праксе* 5/2006, 67.

⁴ Прва организација за колективно остваривање ауторских права на музичким дјелима основана је 1851. године у Француској под називом *SACEM (Societe des Auteurs, Compositeurs et Editeurs de Musique)*, тј. Друштво аутора, композитора и издавача музике. – Вид. С. Марковић, „Организације за колективно остваривање ауторског и суседних права“, *Правни живот* 11/1995, 720 фн. 2.

⁵ На простору бивше Југославије најдужу традицију има СОКОЈ (некада Савез организација композитора Југославије, а данас Организација музичких аутора Србије), који постоји од 1950. године. Према подацима Института за интелектуалну својину, до усвајања Закона о колективном остваривању ауторског и сродних права у Босни и Херцеговини постојале су четири организације за колективно остваривање права. То су „*Sine qua non*“ Агенција за заступање и заштиту ауторских права д.о.о., „Узус“ Сарајево Удруга независних музичких аутора, извођача, аранжера и јавних личности БиХ, „Елта-кабел“ д.о.о. Добој и У. Г. „Квантум“ Бијељина Удружење за заштиту дискографских права.

лико чланова којима је регулисано колективно остваривање ауторског права, па је било неопходно попунити постојеће правне празнине. Као резултат законодавне реформе, средином 2010. године усвојени су нови закони из области права интелектуалне својине. У области ауторског и сродних права усвојена су два закона, Закон о ауторском и сродним правима и Закон о колективном остваривању ауторског и сродних права. Дакле, материја колективног остваривања права по први пут је на овим просторима издвојена и регулисана посебним законом, по узору на неке од модерних европских законодавстава у којима колективно остваривање има дугу и успјешну традицију.⁶ Предмет овог рада је систем колективног остваривања права успостављен недавно усвојеним Законом о колективном остваривању ауторског и сродних права у Босни и Херцеговини.

2. ОРГАНИЗАЦИЈЕ ЗА КОЛЕКТИВНО ОСТВАРИВАЊЕ АУТОРСКОГ И СРОДНИХ ПРАВА

Према законској дефиницији, колективно остваривање ауторског права значи остваривање ауторског права за више ауторских дјела већег броја аутора заједно, посредством правних лица специјализованих само за ту дјелатност, која испуњавају све услове према одредбама закона и која имају дозволу Института за интелектуалну својину Босне и Херцеговине за обављање те дјелатности.⁷ Дакле, дјелатност колективног остваривања ауторског права обављају специјализоване организације. Њихова улога састоји се у посредовању између аутора и других носилаца права, с једне стране, и множине корисника ауторских дјела и предмета сродних права, који желе легално да их користе, с друге стране. Дакле, посредством организације носиоци права колективно ступају у правну везу са корисницима, ради уређења односа поводом коришћења ауторских дјела.⁸

⁶ Према подацима Свјетске организације за интелектуалну својину (*WIPO*), у Њемачкој поред Закона о ауторском и сродним правима постоји и Закон о колективном остваривању ауторског и сродних права из 1965. године, са измјенама из 1998. године. Такође, у Аустрији постоји Федерални закон о колективним организацијама из 1936. године. – <http://www.wipo.int/wipolex/en/index.jsp>, 22. новембар 2010.

⁷ Закон о колективном остваривању ауторског и сродних права – ЗКОАСП, *Службени гласник БиХ*, бр. 63/10, чл. 2, ст. 1.

⁸ С. Марковић, *Ауторско право и сродна права*, Службени гласник, Београд 1999, 342.

Једно од најзначајнијих питања тиче се статуса и правног облика организације. Организација, по правилу, настаје удруживањем већег броја аутора или удружења аутора. Законом је изричито прописано да организација обавља послове колективног остваривања права као своју једину и непрофитну дјелатност и то као правно лице које има статус удружења које дјелује на цијелој територији Босне и Херцеговине.⁹ С обзиром на непрофитни карактер организације, статус удружења је једино исправно и логично рјешење, мада представља новину не само у нашем праву већ и у окружењу.¹⁰ Међутим, спорне су двије одредбе Закона о удружењима и фондацијама БиХ, тачније спорна је њихова примјена на колективне организације. Наведеним законом забрањује се оснивачима и члановима удружења директно или индиректно стицање добити или друге материјалне користи остварене из дјелатности удружења,¹¹ а расподјела прикупљене накнаде члановима је управо једна од битних карактеристика организације. Такође, удружења и фондације самостално утврђују своје циљеве и активности, а битно обиљежје колективних организација је уско законско ограничење послова које могу да обављају. Из тих разлога, предвиђено је да се у случају сукоба одредаба наведена два закона, примјењују одредбе Закона о колективном остваривању ауторског права, по принципу *lex specialis derogat legi generali*. Тиме су отклоњене све евентуалне недоумице и спорови о статусном облику организације, који су постојали због непрецизности ранијег прописа.¹²

⁹ ЗКОАСП, чл. 6, ст. 1 и чл. 8, ст. 1.

¹⁰ Занимљиво је да колективне организације у Србији тек доношењем новог Закона о ауторском и сродним правима из 2009. године (*Службени гласник РС*, бр. 104/09) добијају статус удружења, будући да према члану 161 наведеног Закона организација стиче својство правног лица уписом у регистар у који се уписују удружења. Законом из 2004. године (Закон о ауторском и сродним правима, *Службени лист СЦГ*, бр. 61/04), тачније чланом 157, било је предвиђено да организација стиче субјективитет уписом у регистар у који се уписују привредна друштва, тако да је то стварало проблеме у пракси. Преовладавао је став теорије да организације ипак имају статус *sui generis*, уређен Законом о ауторском праву, а супсидијарно су примјењиване одредбе Закона о привредним друштвима. – Вид. С. Марковић, З. Миладиновић, *Ауторско право и сродна права*, Правни факултет Универзитета у Крагујевцу, Крагујевац 2008, 243.

¹¹ Закон о удружењима и фондацијама, *Службени гласник БиХ*, бр. 32/01, 42/03 и 63/08, чл. 4, ст. 5.

¹² Постојање правне празнине у погледу облика организације довело је до ситуације да послове колективног остваривања права у Босни и Херцеговини

С обзиром на то да је организација правно лице специјализовано за дјелатност колективног остваривања права, поставља се питање шта конкретно значи специјализација организације. Наиме, дјелатност организације мора да буде прецизно одређена у погледу врсте носилаца права, врсте предмета заштите и врсте имовинскоправних овлашћења која остварује. Према врсти, односно категорији носилаца права, постоје организације исте категорије носилаца права, нпр. организације аутора, издавача или носилаца сродних права, и организације које окупљају различите категорије носилаца права, односно заједничке организације аутора и издавача, или аутора и носилаца појединих сродних права. Организација може да буде специјализована према врсти дјела, односно предмета заштите, па с обзиром на то постоје организације које остварују права само за музичка дјела или дјела ликовне умјетности.¹³ Према врстама имовинскоправних овлашћења, организације су најчешће специјализоване за остваривање појединих овлашћења или више овлашћења из субјективног ауторског или сродног права, као на примјер, овлашћења на искоришћавање несценских дјела у бестјелесној форми, овлашћења на снимање дјела, умножавање снимка и стављање његових примјерака у промет.¹⁴

Послове колективног остваривања права у оквиру специјализације, односно за исту врсту овлашћења на истој врсти дјела, тј. предмета заштите, може обављати само једна организација на територији цијеле државе.¹⁵ Дакле, законом је прописан монополски положај организација за колективно остваривање аутор-

обавља организација основана као привредно друштво, тачније као друштво са ограниченом одговорношћу. У питању је д.о.о. „*Sine qua non*“ Друштво за пружање интелектуалних услуга, за заступање и заштиту ауторских права из Сарајева, које је основано 1997. године, а 2002. године је добило одобрење за обављање дјелатности колективног остваривања права од Института за интелектуалну својину.

¹³ На примјер, организације специјализоване за музичка дјела су *GEMA* у Њемачкој, *SABAM* у Белгији, *SUISA* у Швајцарској и *СОКОЈ* у Србији.

¹⁴ Најпознатије организације специјализоване за овлашћења на искоришћавање несценских дјела у бестјелесној форми су *ASCAP* и *BMI* у САД, *PRS* у Великој Британији, *SACEM* у Француској. – Вид. М. Милетић, „Организације за колективно остваривање ауторског и сродних права“, *Правни живот* 11/2003, 977–984.

¹⁵ „За колективно остваривање ауторских права која се односе на исту врсту права на истој врсти дјела може да постоји само једна колективна организација.“ – ЗКОАСП, чл. 6, ст. 3.

ских права. Смисао постојања организације је олакшање положаја аутора и других носилаца права, као и положаја самих корисника. Постојање више организација исте специјализације донекле би обесмислило сâм систем и сврху постојања колективног остваривања права. Аутори се удружују управо ради ефикаснијег и рационалнијег остваривања права. С друге стране, корисници могу лакше да извршавају своје обавезе, да прибављају права и плаћају накнаде, уколико постоји само једна организација. Ако се узму у обзир разлози увођења и постојања колективног остваривања права, јасно је да монополски положај доприноси већој правној сигурности. Међутим, управо овакав положај организација може да доведе до злоупотребе у односу према носиоцима права и корисницима.¹⁶ Управо је могућност злоупотребе монополског положаја организације један од разлога постојања државне контроле над организацијом.

Основни инструмент државне контроле над организацијом је добијање дозволе за обављање послова колективног остваривања ауторских права од надлежног државног органа, односно Института за интелектуалну својину. Да би организација добила дозволу за рад, поред усклађености статута организације са одредбама закона, непостојања колективне организације која већ остварује иста права за исту врсту дјела, испуњености организационих, техничких и кадровских услова, мора постојати довољна економска основа правног лица која ће омогућити ефикасно остваривање права. Приликом процјене довољне економске основе узима се у обзир број аутора који су држављани Босне и Херцеговине или који имају пребивалиште, односно сједиште у Босни и Херцеговини, а који су овластили организацију за остваривање њихових права, укупан број њихових дјела која ће чинити репертоар колективне организације, претпостављени обим коришћења тих дјела, односно могући број њихових корисника, начин и средства којима колективна организација намјерава обављати своју дјелат-

¹⁶ У упоредном праву организације за колективно остваривање ауторског и сродних права често су на удару антимонополских прописа. Најчешћи облици злоупотребе монополског положаја организација су наметање неодговарајућих услова носиоцима права, одбијање организације да закључи уговоре са носиоцима права или корисницима, дискриминација појединих носилаца права у погледу расподеле прикупљене накнаде или корисника у погледу висине накнаде за искоришћавање предмета заштите. – Вид. М. Милетић, „Државна контрола над организацијом за колективно остваривање ауторског и сродних права“, *Правни живот* 11/2001, 848.

ност, способност остваривања права страних аутора, способност остваривања права домаћих аутора у иностранству, процјену очекиване висине наплаћених накнада и трошкова пословања.¹⁷ Уколико већ постоји организација која се бави остваривањем одређене врсте права, а накнадно се појави правно лице које претендује да се бави истим послом, каснији подносилац захтјева може добити дозволу Института ако докаже да ће обезбиједити корисницима већи репертоар заштићених дјела него постојећа организација, као и да може ефикасније и економичније остваривати ауторска права. Ако се дозвола изда каснијем подносиоцу захтјева, онда се организацији која је до тада обављала послове колективног остваривања права одузима дозвола.

Поред давања дозволе за рад, као облика претходне контроле, Институт врши надзор над радом организације и контролише да ли се послови обављају у складу са законом. Обавеза је организације да обавјештава Институт о свим промјенама постојећег стања и другим чињеницама које су значајне за њен рад, као што су измјена статута, измјена тарифа, колективни уговори са удружењима корисника, уговори које закључи са иностраним организацијама. Осим тога, Институт може у свако доба да захтијева од колективне организације извјештај о вођењу послова, увид у пословне књиге и документацију, у мјери у којој је то потребно ради вршења контроле. Уколико Институт установи постојање неправилности у раду, колективна организација има могућност да у примјереном року отклони недостатке и настави са радом.¹⁸ Ако се недостаци не отклоне, крајња мјера коју Институт може изрећи је одузимање дозволе за рад. Институт ће својом одлуком одузети дозволу за рад ако је колективна организација доставила нетачне податке на основу којих је издата дозвола и ако наступе околности које би биле разлог за одбијање захтјева за издавање дозволе, ако колективна организација не обавља своје дјелатности у складу са законом и уколико организација учини тежу повреду одредаба закона.¹⁹ Такође, законом је дата могућност условног одузимања дозволе, при чему се организацији оставља тзв. пробни период, који не може бити краћи од шест мјесеци нити дужи од двије године,

¹⁷ ЗКОАСП, чл. 11.

¹⁸ Законом је предвиђено да ће Институт рјешењем одредити рок за отклањање неправилности који не може бити краћи од 30 дана нити дужи од шест мјесеци.

¹⁹ ЗКОАСП, чл. 13, ст. 2.

у коме организација може да отклони неправилности, санира учињене повреде и да у том року не учини нову повреду, како би спријечила да дозвола буде коначно одузета.²⁰

3. ОДНОС КОЛЕКТИВНЕ ОРГАНИЗАЦИЈЕ ПРЕМА НОСИОЦИМА ПРАВА

С обзиром на то да организација дјелује као посредник између носилаца права и корисника, односи организације према једнима и другима морају бити прецизирани. Аутори овлашћују организацију да умјесто њих, дакле за њихов рачун, закључује уговоре са корисницима и прикупља накнаду за коришћење предмета заштите коју ће расподијелити ауторима према унапријед утврђеном плану расподеле.

3.1. Врсте имовинскоправних овлашћења која се остварују преко организације

Према начелу специјализације, организација се бави остваривањем одређених имовинскоправних овлашћења за одређену врсту предмета заштите. Да би носиоци права могли остваривати овлашћења колективним путем, услов је да постоји организација специјализована за ту врсту овлашћења. У принципу, законом је допуштено да се сва овлашћења могу вршити, тј. остваривати на колективан начин, под условом да постоји интерес и потреба носилаца права и да у ту сврху оснују одговарајућу организацију. То се односи на сва имовинскоправна овлашћења, искључиве и неискључиве природе.²¹ Имовинскоправна овлашћења из субјективног ауторског права искључиве природе садрже искључиво овлашћење аутора да забрани или дозволи искоришћавање свог дјела.²² Неискључива или релативна имовинска овлашћења дају

²⁰ ЗКОАСП, чл. 14.

²¹ Као што је већ наведено, постоје поједина овлашћења која је немогуће остваривати индивидуалним путем, па су у том смислу подобнија за колективно остваривање.

²² Према ЗАСП-у, ауторска имовинска овлашћења су овлашћење на репродуковање, дистрибуирање, давање у закуп, саопштавање јавности, прераду, аудио-визуелно прилагођавање, превода. Овлашћење на саопштавање јавности обухвата јавно извођење, преношење, приказивање, јавно саопштавање са фонограма и видеограма, радио-дифузно и кабловско емитовање, радио-дифузно и кабловско реемитовање, секундарно коришћење дјела које се емитује и овлашћење на чињење дјела доступним јавности. – ЗАСП, чл. 20–33.

аутору право на накнаду у законом одређеним случајевима, као што су право на накнаду за давање на послугу, право на накнаду за приватну и другу сопствену употребу и право слијеђења.²³ Поред ових овлашћења, аутори имају право на накнаду по основу законске лиценце, као облика ограничења субјективног ауторског права, које се такође може остваривати колективним путем.²⁴ Дакле, било да су у питању релативна права или законска лиценца, аутор има право на накнаду која представља законску обавезу корисника да плати поменути накнаду.

Иако се сва имовинскоправна овлашћења могу остваривати колективним путем, новину у Закону представља обавезно колективно остваривање права. Остваривање ауторског права мора се обављати само на колективан начин у случају: поновне продаје оригинала ликовних дјела (право слијеђења), убирања накнаде за приватну и другу сопствену употребу дјела, кабловског реемитовања ауторских дјела, осим ако се ради о сопственим емисијама радио-дифузних организација, независно од тога да ли су то изворна права радио-дифузних организација или права која су на њих пренијели други носиоци права и права репродуковања актуелних новинских и сличних чланака о текућим питањима у прегледима такве штампе (клипинг).²⁵ С обзиром на то да је обавеза остваривања наведених права прописана законом, надлежна колективна организација остварује исте без уговора са аутором, дакле, на основу закона. Изузетно, ова права могу се остваривати индивидуално само уколико не постоји организација која се бави колективним остваривањем тих права, док не буде основана.

Право слијеђења је право аутора дјела ликовне умјетности да у случају препродаје оригиналног примјерка дјела буде обавијештен о продаји и новом власнику, као и да потражује накнаду која се плаћа у проценту од продајне цијене, под условом да се

²³ Ова овлашћења, тј. релативна права, углавном су новијег датума и настају као посљедица развоја и употребе техничких средстава која омогућавају нове облике искоришћавања дјела.

²⁴ Облици ограничења ауторског права су законска лиценца и слободна употреба (суспензија искључивих права и права на накнаду). У законом предвиђеним случајевима дозвољено је коришћење дјела без тражења дозволе и плаћања накнаде, што представља слободну употребу дјела. Законска лиценца, као облик ограничења права, односи се на ситуације у којима је дозвољено користити дјело без тражења дозволе за коришћење (јер је дата законом), уз обавезу плаћања одговарајуће накнаде.

²⁵ ЗКОАСП, чл. 4, ст. 2.

продавац, купац или посредник професионално баве прометом умјетничких дјела. Обавезно колективно остваривање права на накнаду од препродаје дјела уведено је ради лакшег остваривања права, што је у складу са Директивом ЕУ о праву слијеђења.²⁶ Као један од облика ограничења субјективног ауторског права, дозвољено је репродуковање дјела за приватну и другу сопствену употребу под тачно одређеним условима. С обзиром на развој савремених технологија репродуковања дјела, овакви начини коришћења су постали веома учестали и почели су озбиљно да задиру у интересе аутора. Из тог разлога, уведено је право аутора на накнаду за приватну и другу сопствену употребу и то за она дјела за која се, с обзиром на њихову природу, може очекивати да ће бити репродукована фотокопирањем или снимањем на носаче звука, слике или текста. Накнада се плаћа при првој продаји или увозу техничких уређаја за звучно или визуелно снимање, празних носача звука, слике или текста, уређаја за фотокопирање и од израђених фотокопија намијењених за продају. У овом случају индивидуално остваривање права било би тешко замисливо. Кабловско реемитовање ауторских дјела спада у групу искључивих имовинскоправних овлашћења аутора, која се могу остваривати искључиво на колективан начин према Директиви о сателитском емитовању и кабловском реемитовању.²⁷ Репродуковање актуелних новинских и сличних чланака о текућим питањима у прегледима такве штампе или клипинг, као облик ограничења права у виду законске лиценце, своди се на законску обавезу корисника на плаћање накнаде за овај облик коришћења дјела. Плаћање ове накнаде индивидуалним путем било би практично немогуће.

Занимљиво је да је у нацрту Закона било предвиђено обавезно колективно остваривање тзв. малих права, односно саоп-

²⁶ Чланом 6, ставом 2 Директиве 2001/84 о праву слијеђења у корист аутора оригиналног примјерка умјетничког дјела остављена је могућност државама да предвиде обавезно или факултативно колективно остваривање накнада по основу препродаје.

²⁷ Чланом 9 Директиве 93/83 о координацији одређених ауторскоправних и сродноправних прописа који се односе на сателитско емитовање и кабловско реемитовање прописано је да се право аутора и других носилаца сродних права да дају овлашћење на кабловско реемитовање може остваривати само преко организација за колективно остваривање права. Ово је један од ријетких случајева гдје је прописима Европске уније предвиђена обавеза колективног остваривања права, нарочито ако се узме у обзир то да је подручје колективног остваривања права углавном нерегулисано, како на међународном, тако и на нивоу Уније.

штавања јавности несценских музичких дјела и писаних дјела са подручја књижевности. У питању су масовни облици коришћења дјела, због којих је првобитно и настао систем колективног остваривања права и ова права, или тачније, овлашћења, се у пракси најчешће остварују на колективан начин. Међутим, увођење обавезног колективног остваривања права, ма колико било заступљено у упоредном праву, неминовно значи најприје ограничење слободе избора аутора, али и ограничење субјективног ауторског права. С обзиром на то да није потребно закључивати уговор са организацијом, јер организација остварује права на основу закона, јасно је да аутор нема могућност да одлучује ко ће и под којим условима се користити његовим дјелом, односно не може да дозволи или забрани коришћење свог дјела. Дакле, искључива имовинскоправна овлашћења ограничавају се у знатној мјери и свде се заправо на право на потраживање накнаде за коришћење дјела. Тиме, ова овлашћења изједначавају се са законском лиценцом и релативним правима. Иако се систем колективног остваривања права успоставља у корист аутора, прописивање обавезног колективног остваривања искључивих овлашћења у знатној мјери ограничава права аутора. Не треба занемарити ни одредбе Бернске конвенције за заштиту књижевних и умјетничких дјела, којима се ауторима гарантују одређена овлашћења искључивог карактера, која се могу ограничавати само у тачно предвиђеним случајевима. То су основни разлози због којих се одустало од првобитно предложеног рјешења.

3.2. Уговор између аутора и организације

Поред обавезног колективног остваривања права у којима организација остварује права на основу закона, у осталим случајевима колективна организација може да остварује ауторска права на основу уговора са аутором. Уговор који закључује аутор са организацијом мора да садржи одредбу о искључивом преносу одговарајућег имовинског права аутора на колективну организацију, налог аутора колективној организацији да у своје име а за рачун аутора остварује пренесена права, врсту дјела и права која организација остварује за рачун аутора и вријеме трајања уговора које не може да буде дуже од пет година, с тим што се послје истека трајања уговор може неограничено продужавати за исте

периоде.²⁸ Дакле, овај уговор је по својој правној природи сложен, *sui generis* уговор, који садржи елементе ауторског уговора, тј. уговора о уступању искључивих имовинскоправних овлашћења, уговора о налогу и уговора о комисиону.²⁹ Аутор и други носиоци права закључују са организацијом уговор којим јој уступају одређена имовинскоправна овлашћења на одређеним дјелима, односно предметима заштите, што зависи од специјализације организације. Уступање имовинскоправних овлашћења организацији увијек мора да буде искључиво, дакле да дјелује *erga omnes*, што значи да једино организација као стицалац може да врши уступљена овлашћења. Због искључивог уступања, аутор који се одлучи да закључи уговор са организацијом не може иста овлашћења остваривати индивидуалним путем. Такође, он не може из колективног остваривања права изузети поједина дјела или поједине облике коришћења тих дјела, осим ако је то предвиђено уговором.³⁰ Сви предмети заштите који припадају свим носиоцима права који своја овлашћења остварују преко организације чине репертоар организације.

Да би организација могла да остварује права, односно да их даље уступа корисницима, уговор мора да садржи налог аутора организацији да у своје име, а за рачун аутора остварује права. Као што је већ истакнуто, организација остварује за ауторе искључива имовинскоправна овлашћења и релативна права на накнаду, било да су у питању неискључива овлашћења или законска лиценца. С обзиром на врсту овлашћења, разликује се и садржина уговора, односно налога, а тиме и обавезе организације. Када су у питању релативна права, аутор преноси на организацију овлашћење на потраживање накнаде. Организација је овлашћена да закључује уговоре о уступању имовинскоправних овлашћења са корисницима, да врши наплату накнаде за коришћење ауторских дјела, да врши контролу над коришћењем дјела која чине репертоар органи-

²⁸ ЗКОАСП, чл. 9, ст. 2.

²⁹ Иако се у Закону користи израз пренос имовинског права, у теорији се прави јасна разлика између уступања и преноса, односно конститутивног и транслативног облика промета имовинскоправних овлашћења. С обзиром на то да аутор никада не може преносити своја права, већ их може само уступати, сматрамо да би било исправније да је коришћен израз уступање права, односно овлашћења.

³⁰ Дакле, искључује се могућност евентуалног калкулусања аутора у погледу начина остваривања појединих права на појединим дјелима. То би уносило правну несигурност и нарушавало систем и смисао колективног остваривања права.

зације и да покреће и води поступак заштите код судова и других државних органа у случају повреде права која остварује. Пошто организација извршавајући налоге иступа у своје име, а за рачун аутора или других носилаца права, ради се заправо о уговору о комисиону, као врсти уговора о налогу.

Организација као налогопримац има обавезу подношења извјештаја о пословању и полагања рачуна. Поред обавезе организације да по истеку пословне године усвоји годишњи извјештај, прибави извјештај професионалне ревизорске куће и налаз овлашћеног ревизора о правилности њеног пословања, сваки члан организације има право увида у годишњи финансијски извјештај и извјештај надзорног одбора. Овакав вид надзора чланова над радом организације посљедица је законом гарантованог монопола и у складу је са стандардима пословања колективне организације, који налажу обављање дјелатности на начин који обезбјеђује постизање највећег могућег степена ефикасности, доброг пословања, штедљивости и транспарентности.

Једно од најзначајнијих питања у односу између аутора и организације, којим се остварује сврха колективног остваривања, јесте питање расподеле прикупљене накнаде. С обзиром на непрофитни карактер, циљ организације није стицање добити. Од укупно прикупљених средстава организација одваја дио за покриће трошкова свог рада, а остало расподељује својим члановима. Изузетно, статутом колективне организације може се предвидјети да се одређени дио тих средстава издвоји за културне намјене, као и за унапређење пензијског, здравственог и социјалног статуса својих чланова, с тим што висина тако одвојених средстава по основу оба изузетка не смије бити већа од 10 % нето прихода колективне организације.³¹ Организација је дужна да својим члановима, односно ауторима који су јој повјерили остваривање својих права, расподијели сав приход од своје дјелатности, у складу са усвојеним правилима о расподјели. Правила о расподјели морају се заснивати на принципима сразмјерности, примјерености, правичности и одсуства било какве арбитражности.³²

³¹ ЗКОАСП, чл. 7, ст. 2. Правило о издвајању 10 % прихода за културне намјене и побољшање социјално-економске сигурности чланова је тзв. правило *CISAC* (Међународна конфедерација друштава аутора и композитора).

³² Организација је дужна да у свом статуту постави јасна правила о расподјели прикупљених средстава. Поред наведених начела, на којима се морају заснивати правила о расподјели, колективна организација је дужна да се придр-

Новину у Закону представља прописивање посебних слушајева расподјеле накнада, које се наплаћују по основу права за приватну и другу сопствену употребу,³³ као и по основу законске лиценце за репродуковање новинских чланака у прегледима штампе. С обзиром на то да се ова права по први пут уводе у Босни и Херцеговини, и то као права која се обавезно остварују колективним путем, законодавац је имао на уму да ће то изазвати доста проблема у пракси. Предвиђено је да износе појединих накнада за репродуковање за приватну и другу сопствену употребу, који припадају заједнички свим носиоцима права одређује Савјет министара,³⁴ што значи да нису предмет преговора између организације и корисника. Накнада остварена по основу права на накнаду за приватну и другу сопствену употребу која се плаћа од прве продаје или увоза нових техничких уређаја за звучно и визуелно снимање (тзв. *machine levy*) и нових празних носача звука, слике или текста (тзв. *blank-tape levy*), дијели се између аутора, извођача и произвођача фонограма или филмских продуцената, у зависности од тога да ли се ради о уређајима за звучно или визуелно снимање, у сразмјери 40 : 30 : 30. Накнада која се плаћа од прве продаје или увоза нових уређаја за фотокопирање и од израђених фотокопија намијењених за продају (тзв. *operator levy*), дијели се између аутора и издавача у сразмјери 50 : 50. Подјела накнада прикупљених по основу законске лиценце за репродуко-

жава и општеприхваћених правила, стандарда и принципа који се примјењују у пракси колективног остваривања права. У том смислу, значајна су искуства из упоредног права, у оној мјери у којој се могу примијенити на нашим просторима. На примјер, расподјела прихода ауторима у њемачкој организацији ГЕМА између осталог зависи од дужине чланства, претходних прихода, умјетничке личности и доприноса укупног опуса. – Вид. М. Kretschmer, „The Failure of Property Rules in Collective Administration: Rethinking Copyright Societies as Regulatory Instruments“, *European Intellectual Property Review*, 24/3 (2002), 134. http://www.cippm.org.uk/pdfs/kretschmer_eipr_032002.pdf, 20. децембар 2010.

³³ С обзиром на ограничење ауторског права у виду могућности репродуковања ауторског дјела за приватну и другу сопствену употребу, предвиђену чланом 46 ЗАСП-а, уведено је ново право аутора на накнаду за овај вид слободне употребе дјела, који треба да ублажи посљедице масовног фотокопирања књига и прављена сопствених снимака музике и филма, због којих се смањује потреба за куповином истих. Пошто је немогуће остварити било какав увид у приватно коришћење дјела, одређују се паушални износи накнада, који терете продајну цијену техничких уређаја, који се најчешће користе у сврху репродуковања дјела, празних носача звука, слике и текста и приход лица која се баве фотокопирањем.

³⁴ ЗАСП, чл. 38, ст. 1.

вање новинских и сличних чланака у прегледима штампе (тзв. клипинг) врши се између аутора и издавача у сразмјери 30 : 70.³⁵ Треба напоменути да је законодавац приликом одређивања наведених сразмјера узео у обзир колико су оваквим облицима коришћења дјела погођени економски интереси свих категорија лица која имају права на накнаду.

Једна од битних карактеристика односа између аутора, односно, носилаца права и организације је обавеза прихватања колективног остваривања права. Колективна организација не може одбити да закључи уговор о колективном остваривању права из своје дјелатности са било којим аутором. Она је дужна да под једнаким условима закључи уговор са сваким аутором или носиоцем права, исто као што је дужна да закључи уговор и са сваким корисником, без могућности да одбије било кога. Ово правило је директна посљедица монополског положаја организације и механизам који треба да спријечи злоупотребу таквог положаја. Изузетно, организација може одбити да закључи уговор ако је аутор већ закључио уговор за колективно остваривање својих права у Босни и Херцеговини са страном колективном организацијом.

Дакле, посљедица монополског положаја организације је обавеза да закључи уговор са сваким аутором који то жели, али исто тако и аутори немају много избора. Заправо, њихов избор своди се на то да ли ће своја права остваривати на индивидуалан или колективан начин, наравно ако није у питању обавезно колективно остваривање права. Уколико аутор жели да остварује своја права индивидуално,³⁶ то значи да сваки корисник који жели да користи његова дјела мора са њим директно да закључи уговор. Проблем је што корисници који закључе уговор са организацијом мисле да су прибавили права на легално коришћење, ако не свих, онда бар већине дјела, односно предмета заштите у оквиру специјализације организације, и најчешће не знају која дјела нису на репертоару организације. Ради правне сигурности корисника, законом је уведена претпоставка да је колективна организација, у оквиру врсте права и врсте дјела за које је специјализована, овлашћена да

³⁵ ЗКОАСП, чл. 22.

³⁶ Аутори који своја права остварују индивидуално, а не преко организације, у ауторском праву називају се аутсајдери.

дјелује за рачун свих аутора.³⁷ Међутим, аутор који не жели да своја права остварује на колективан начин дужан је да о томе, у писаној форми, обавијести одговарајућу организацију, а организација је дужна да сваког корисника који користи дјела са њеног репертоара без одгађања обавијести о томе. У супротном, ако аутор не обавијести организацију да ће права остваривати индивидуално, организација је дужна да све ауторе третира на исти начин као да су са њом закључили уговор.³⁸

4. ОДНОС КОЛЕКТИВНЕ ОРГАНИЗАЦИЈЕ И КОРИСНИКА

Након закључења уговора са ауторима, организација је дужна да изврши добијени налог, односно да закључи уговоре са корисницима о уступању имовинскоправних овлашћења и да наплати накнаду за коришћење дјела. Уступање апсолутних имовинскоправних овлашћења увијек се врши на неискључив начин, с обзиром на то да по правилу увијек постоји више корисника који су заинтересовани за коришћење дјела. Ово правило још једна је последица монополског положаја организације, која је дужна да закључи уговор са сваким заинтересованим корисником. Дакле, организација не може злоупотребити свој монополски положај одбијајући да закључи уговор, како са носиоцима права, тако и са корисницима. Када су у питању релативна права, организација закључује уговор којим се не уступају права, већ се само одређује износ накнаде који је корисник дужан да плати. Најзначајније

³⁷ Ради се о тзв. проширеном колективном остваривању права или проширеној лиценци, односно *extended collective licensing* или *extended collective administration*.

³⁸ ЗКОАСП, чл. 18. У Србији постоји 15 аутора који су обавијестили СОКОЈ да ће своја права остваривати индивидуално, а не посредством организације. <http://www.sokoј.rs/autori>, 22. децембар 2010. Проширено колективно остваривање права отвара низ веома значајних питања. С једне стране, сврха проширења је обезбјеђење правне сигурности корисника, али је исто тако успостављена и у корист аутора, јер је боље да остварују било какву накнаду, него да се њихова дјела нелегално користе, ако не закључе појединачне уговоре са корисницима. Међутим, управо овакав вид остваривања ограничава права аутора. Наиме, организација није закључила уговор са аутором, нити је прибавила искључива имовинскоправна овлашћења која ће даље уступати корисницима. Она је дужна да тог аутора третира на исти начин као да је закључио уговор, што значи да је дужна да за његов рачун наплати накнаду за коришћење дјела и да му је прослиједи приликом расподеле. Практично, то значи да организација само наплаћује накнаду, чиме се сваки облик искоришћавања, било искључивих или неискључивих овлашћења, своди на облик законске лиценце.

питање у односима организације и корисника је управо утврђивање висине накнаде која се плаћа по основу коришћења дјела. С обзиром на то да је у закону који је до скоро био на снази постојала само једна одредба која се посредно односила на утврђивање висине накнаде,³⁹ овом изузетно значајном питању је у новом закону посвећена нарочита пажња.

4.1. Појам и начин одређивања тарифе

Висина и начин израчунавања накнада које поједини корисник мора да плати колективној организацији за коришћење ауторског дјела из њеног репертоара одређује се тарифом.⁴⁰ Ако висина накнаде није била утврђена уговором, онда су, према претходном закону, организације вршиле наплату према тарифним ставовима садржаним у тарифи, као општем акту организације. Међутим, једнострано одређивање висине накнаде увијек изазива негодовања. Основни проблем је како помирити супротстављене интересе аутора, тј. носилаца права, и корисника. Аутори желе да добију што већу накнаду за искоришћавање свог интелектуалног рада, а корисници настоје да плате најнижи могући износ.⁴¹ У

³⁹ Чланом 88 Закона о ауторском праву и сродним правима – ЗАПСП (*Службени гласник БиХ*, бр. 7/02 и 76/06), било је предвиђено да уколико за коришћење тзв. „малих права“ није закључен уговор или уговором није утврђена висина накнаде, организације могу остваривати накнаду у висини коју су те организације утврдиле својим актом, што нас наводи на закључак да висину накнаде одређују организације једнострано.

⁴⁰ ЗКОАСП, чл. 23, ст. 1.

⁴¹ „При одређивању структуре тарифе узима се у обзир да дјело или дјела, без обзира на врсту којој припадају, имају вриједност како за ауторе, тако и за лица заинтересована за њихово коришћење (кориснике). Који износ аутор жели да добије за коришћење дјела које је резултат његовог интелектуалног рада? Коју цијену је корисник дјела спреман да плати? Организација мора наћи одговор на ова два питања и помирити ове двије позиције. Аутор очекује да прими што већи могући износ. Корисник жели да плати најмањи могући износ. Организација мора да оправда тражене накнаде. Почетну тачку пружа поређење са платама и накнадама других запослених у сектору културе. Епизодиста не зарађује колико и главни глумац. Значај и улога дјела у облику искоришћавања истог, одредиће износ накнаде. Организација мора да сачини списак свих облика искоришћавања дјела са репертоара који заступа и да их класификује према значају који имају за корисника. Ако је коришћење дјела суштинска карактеристика дјелатности корисника, онда ће бити на врху листе. Ако је, са друге стране, коришћење мање битно за дјелатност корисника, онда ће бити на дну листе.“ – P. Schepens, *Guide to the collective administration of authors' rights*, UNESCO, 2000, 25–26.

таквим ситуацијама, тешко је наћи рјешење којим ће бити задовољне обје стране. Из тог разлога, важећим законом уводи се новина у погледу одређивања тарифе и уводи се институт примјерене тарифе.

Правило је да висина накнаде мора бити примјерена врсти и начину коришћења дјела. Дакле, тарифа којом се одређује висина и начин израчунавања накнада мора бити примјерена. Приликом одређивања примјерене тарифе узимају се у обзир одређене околности. Као прво, полази се од износа укупног бруто прихода који се остварује коришћењем ауторског дјела или, ако то није могуће, укупних бруто трошкова везаних за то коришћење. То зависи од природе дјелатности корисника, јер у неким случајевима коришћење дјела директно утиче на приход корисника, а постоје и оне ситуације у којима приход не зависи од коришћења ауторских дјела, или се уопште не остварује. Један од кључних параметара који утиче на висину накнаде је значај који коришћење дјела има за дјелатност корисника. Постоје корисници којима је основна дјелатност управо коришћење ауторских дјела, као што су, на примјер, комерцијалне радио станице или организатори концерата. Поред њих, постоје и корисници којима искоришћавање дјела није основна дјелатност, али може да буде корисно или пријатно, као што су угоститељски објекти, трговачке и зантске радње, аутопревозници, тржни центри и сл.⁴² При одређивању примјерене тарифе узимају се у обзир још и сразмјера између заштићених и незаштићених ауторских дјела која се користе, сразмјера између права која се остварују на колективан и индивидуалан начин, посебна сложеност колективног остваривања права због одређеног начина коришћења ауторских дјела и упоредивост предложене тарифе са тарифама одговарајућих колективних организација у другим сусједним државама и државама које се према релевантним критеријумима, а нарочито према висини бруто домаћег производа по становнику и куповној моћи, могу упоредити са Бос-

⁴² Занимљиво је да се у Закону о ауторском и сродним правима Србије тарифа одређује управо с обзиром на то да ли је искоришћавање предмета заштите нужно за обављање дјелатности корисника, или само корисно и пријатно. Ако је коришћење дјела нужно, тарифа се по правилу одређује у процентуалном износу од прихода који оствари корисник или, ако не остварује приход, у проценту од трошкова коришћења. Уколико је коришћење дјела само корисно или пријатно, а није могуће одредити процентуални износ, онда се накнада одређује у паушалном износу.

ном и Херцеговином.⁴³ Законом је предвиђено посебно правило приликом одређивања примјерене тарифе за електронске медије. Наиме, предвиђено је да се као основ узима нето приход остварен од спонзорства музичких емисија и приход од редовног оглашавања у маркетиншком простору радија или телевизије. Занимљиво је да је у нацрту Закона била предвиђена могућност одређивања тарифе у паушалном износу, тј. фиксном износу који се везује за одређени временски период, али је та одредба изостала у званичном законском тексту.⁴⁴

Једна од новина уведених законом тиче се и начина одређивања тарифе. Тарифа се одређује колективним уговором између колективне организације и репрезентативног удружења корисника. Циљ увођења колективног уговора је отклањање недостатака једностраног одређивања тарифе и превазилажење проблема који се у вези са тим појављују у пракси. Закључењу колективног уговора претходе преговори. Преговарање о тарифи требало би да допринесе уважавању економских интереса корисника, односно да тарифа буде правичнија.⁴⁵ Колективна организација објављује позив на преговоре у Службеном гласнику БиХ, при чему рок за почетак преговора не може бити краћи од 30, нити дужи од 180 дана од дана објављивања позива. Колективни уговор се закључује након обављених преговора између колективне организације и репрезентативног удружења корисника дјела са репертоара те организације. Репрезентативно удружење корисника је оно удружење које на територији Босне и Херцеговине представља већину корисника у области одређене дјелатности, односно оно коме је репрезентативност призната на основу других прописа.⁴⁶ Помоћни критеријуми на основу којих ће се одређивати репрезентативност су број корисника које удружење представља, активности, степен организованости удружења и слично. Могуће је да се колективни уговор закључи и са појединим корисником, ако је он, због природе своје дјелатности, једини који обавља ту дјелатност, као што

⁴³ ЗКОАСП, чл. 23, ст. 3.

⁴⁴ Паушалну накнаду плаћали би они корисници којима дјелатност не зависи од коришћења дјела, већ само може да буде пријатно или корисно. У пракси су то аутопревозници, фризерски салони, трговачке радње и слични корисници који најчешће немају утицај на избор дјела која користе (јер се ради о секундарном коришћењу емитованих дјела), нити могу водити евиденцију о томе.

⁴⁵ З. Миладиновић, „Одређивање тарифе организација за колективно остваривање ауторског и сродних права“, *Правни живот* 11/2010, 902.

⁴⁶ ЗКОАСП, чл. 24, ст. 1.

је случај са јавним радио-телевизијским сервисом. Садржину колективног уговора чине: тарифа, основица за обрачун и начин примјене тарифе, услови за коришћење ауторских дјела из репертоара организације, околности коришћења због којих се висина одређене накнаде према тарифи увећава, смањује или опрашта, рок и начин наплате накнаде. Након закључења, колективна организација објављује уговор у Службеном гласнику БиХ, који почиње да важи за све истоврсне кориснике петнаестог дана од дана објављивања, независно да ли су ти корисници учествовали у преговорима или не.

Сврха закључења колективног уговора је изједначавање услова коришћења дјела од стране истоврсних корисника. Закључењем колективног уговора организација још увијек није испунила налог добијен од аутора. На основу закљученог колективног уговора, корисници ауторских дјела из репертоара колективне организације дужни су да закључе уговоре са организацијом, који мора бити у складу са важећим колективним уговором. Као што је већ наведено, организација не може да одбије закључење уговора са било којим корисником, што је у функцији спречавања злоупотребе монополског положаја организације. Ако корисник није закључио уговор са организацијом, а жели легално да користи дјела, законом је дата могућност да плати одговарајући износ накнаде према важећој тарифи и у том случају сматраће се да је одговарајуће право уступљено кориснику, односно као да је уговор закључен.⁴⁷

Поставља се питање како ће се наплаћивати накнаде до закључења ваљаних колективних уговора. У прелазним и завршним одредбама закона предвиђено је да се тарифе организација аутора и других носилаца права, које су се примјењивале до ступања на снагу закона, сматрају као ваљани колективни уговори о тарифама. Ако за поједине облике коришћења дјела тарифе нису раније постојале, то остаје отворено питање. Нацртом закона било је предвиђено да у тим случајевима сама организација може одредити привремену тарифу која ће се примјењивати до закључења колективног уговора. Међутим, ова одредба није задржана у тексту усвојеног закона, али се законодавцу поткрала грешка да се у неколико наврата позива на изостављену одредбу.⁴⁸

⁴⁷ ЗКОАСП, чл. 26, ст. 2.

⁴⁸ Споран је члан 26, којим је у Нацрту регулисана привремена тарифа, а у коначној верзији је изостављен. Умјесто привремене тарифе, члан 26 регулише обавезу закључења уговора о коришћењу дјела. Пропуст законодавца је што

4.2. Рјешавање тарифних спорова

Иако систем колективног преговарања о тарифи и условима коришћења ауторских дјела са репертоара организације треба да допринесе отклањању недостатака постојећег система колективног остваривања права, то никако не значи да се не могу појавити спорна питања. Као прво, преговори између организације и репрезентативног удружења корисника не могу трајати вјечно, мора се поставити рок у коме се мора закључити колективни уговор и одредити примјерена тарифа и предвидјети шта у случају ако се рок не испоштује. Такође, увијек се може поставити питање да ли је одређена тарифа примјерена, као и да ли је колективни уговор закључен у складу са законом. Наведена питања, као и друга спорна питања која се могу појавити у вези са колективним уговорима, рјешавају се на потпуно нов начин. По узору на поједина рјешења у упоредном праву, законом је предвиђено формирање Савјета за ауторско право.⁴⁹

Савјет за ауторско право је стручни, независни и непристрасни орган, уско специјализован за рјешавање тарифних и других спорова у вези са колективним уговорима. У области остваривања ауторског права, Савјет је овлашћен да одређује примјерену тарифу за коришћење ауторских дјела, одлучује о другим спорним питањима у вези са закључивањем колективних уговора, провјерава да ли је објављени колективни уговор у складу са законом који уређује ауторско и сродна права, као и са законом којим се уређује колективно остваривање ауторског и сродних права.⁵⁰ Савјет чине предсједник и четири члана, које именује Савјет министара Босне и Херцеговине на приједлог Института, на период од пет година, са могућношћу поновног именовања.⁵¹ С обзи-

остале одредбе закона које се позивају управо на члан 26 и привремену тарифу, нису измијењене.

⁴⁹ У упоредном праву тарифни спорови се рјешавају интервенцијом сталне арбитраже или комисије при неком државном органу или изношењем пред суд који уређује спорни однос. Вид. С. Марковић, (1999), 354. У Србији је новим законом та улога повјерена Комисији за ауторско и сродна права, а у Хрватској постоји Вијеће стручњака за накнаде на подручју ауторског права.

⁵⁰ ЗКОАСП, чл. 32, ст. 1.

⁵¹ Треба напоменути да предсједник и чланови имају своје замјенике. Институт за интелектуалну својину припрема приједлог кандидата за чланове Савјета на основу приједлога колективне организације и репрезентативног удружења корисника који предлажу по два члана и једног замјеника, а сам Институт предлаже предсједника и његовог замјеника. Без обзира на то што на први по-

ром на специфичност овлашћења овог тијела, поред услова који се односе на стручну спрему и радно искуство, један од кључних услова је и добро познавање ауторског права.

Поступак пред Савјетом могу да покрену колективна организација или репрезентативно удружење корисника ако након шест мјесеци од почетка преговора не дође до закључења колективног уговора. У том случају, од Савјета се тражи да својом одлуком одреди примјерену тарифу или да одлучи о другом спорном питању у вези са колективним уговором. Поред њих, свако лице које има правни интерес може да тражи да Савјет оцијени да ли је објављени колективни уговор у складу са законом и да ли је тарифа одређена тим уговором примјерена. Лица овлашћена на покретање поступка подnose писани захтјев који мора да садржи податке о подносиоцу захтјева, образложење свих спорних питања, наводе о току и резултатима преговора за закључење колективног уговора, укључујући и доказе о датуму њиховог почетка и приједлог тарифе коју треба да одреди Савјет, односно приједлог рјешења другог спорног питања о којем треба да одлучи Савјет.⁵² Поднесени захтјев Савјет доставља другој странки, колективној организацији или удружењу корисника, или обома у зависности од тога ко је подносилац захтјева, с позивом да се у одређеном року изјасни о њему. Свака странка мора да наведе чињенице и пружи доказе на којима заснива свој захтјев, с тим што Савјет није везан предложеним доказима. У поступку пред Савјетом примјењују се одредбе закона којим се уређује управни поступак.

Савјет доноси одлуку којом одређује примјерену тарифу или одлучује о другом спорном питању. Уколико је предмет оспоравања колективни уговор, Савјет га може потврдити дјелимично или у цјелини, може га измијенити и поништити. Правноснажна одлука је саставни дио колективног уговора, односно замјењује га ако није био закључен, или ако се уговор мијења или поништава. Рок за доношење одлуке је шест мјесеци од пријема захтјева којим се покреће поступак. Прије доношења одлуке којом се дефинитивно рјешава спорно питање, Савјет може у току поступка, ако је у зависности од околности случаја потребно, на приједлог странке, донијети привремену одлуку којом одређује висину тарифе за вријеме док траје поступак. Тиме, практично се даје могућност да Са-

глед именоване чланова Савјета има сличности са арбитражом, треба истаћи да Савјет нема функцију нити карактеристике арбитраже.

⁵² ЗКОАСП, чл. 35, ст. 3.

вјет донесе привремену тарифу у оним ситуацијама када тарифа раније није постојала. На овај начин, омогућава се коришћење дјела уз плаћање накнаде по привременој тарифи, до доношења одлуке о примјереној тарифи. Дакле, за разлику од првобитног приједлога по коме је привремену тарифу могла одредити и колективна организација, прихваћено је рјешење по коме то овлашћење ипак има само Савјет за ауторско право. Привремена одлука важи све до доношења крајње одлуке и против ње није допуштена судска заштита.

Да би се обезбједила двостепеност одлучивања, против одлуке Савјета допуштено је покренути управни спор пред Судом Босне и Херцеговине. Тужбу може поднијети било која странка у року од 30 дана од пријема одлуке. Приликом одлучивања, Суд Босне и Херцеговине везан је за чињенично стање утврђено у поступку пред Савјетом, па тужилац не може наводити нове чињенице, нити предлагати извођење нових доказа. Против одлуке Суда нису допуштене жалба ни ревизија, што значи да је одлука коначна.

Поред Савјета за ауторско право, чија је улога рјешавање тарифних спорова, законом је предвиђена могућност ангажовања медијатора ради закључења колективног уговора о кабловској ретрансмисији радио-дифузијски емитованих дјела.⁵³ Прописивање ове одредбе резултат је обавезе усклађивања домаћег законодавства са Директивом ЕУ о сателитској радиодифузији и кабловском реемитовању.⁵⁴ Дакле, обавеза је држава да пропишу могућност ангажовања медијатора који ће да помогну у преговорима у случају ако није закључен колективни уговор о кабловском реемитовању.⁵⁵ Поред помоћи у преговорима, медијатор

⁵³ ЗКОАСП, чл. 40.

⁵⁴ Чланом 11 Директиве 93/83 о координацији одређених ауторскоправних и сродноправних прописа који се односе на сателитско емитовање и кабловско реемитовање прописано је да у случајевима када није постигнут споразум у вези са овлашћењем на кабловску ретрансмисију, односно реемитовање програма, државе чланице ће осигурати да било која од страна може захтијевати помоћ једног или више медијатора.

⁵⁵ Занимљиво је да у упоредном праву, у појединим законодавствима, посредовање или медијација као облик алтернативног рјешавања спорова, има значајну улогу у рјешавању тарифних спорова. Систем медијације постоји у Данској, Ирској, Италији, Холандији, Шпанији и Шведској. – Вид. D. Gervais, „Collective Management of Copyright and Neighbouring Rights in Canada: An Inter-

може предложити начин рјешења спора. Ако странке у року од три мјесеца од уручења приједлога не поднесу писани приговор, узима се да су прихватиле приједлог. Медијатора, који је независан, непристрасан и није везан ничијим упутствима, бирају странке заједно са листе медијатора коју одређује Институт.

4.3. Обавезе корисника

На основу закљученог колективног уговора, поједини корисници закључују уговор са колективном организацијом. Основна обавеза корисника је плаћање накнаде за поједине облике коришћења дјела, у складу са уговором. Поред ове обавезе, корисници су дужни да извјештавају колективну организацију о коришћењу предмета заштите, како би организација могла да прикупљену накнаду расподијели носиоцима права. Законодавац је направио разлику између појединих категорија корисника, с обзиром на основ коришћења дјела.

Прву групу корисника чине они који морају прибавити овлашћење за коришћење дјела, односно они са којима организација закључује уговор о неискључивом уступању појединих апсолутних овлашћења из субјективног ауторског права. У оквиру ове групе корисника, најстрожи режим предвиђен је за организаторе културно-умјетничких и забавних приредаба и друге кориснике који јавно саопштавају заштићена ауторска дјела. Наиме, ова лица су дужна да претходно прибаве овлашћења на саопштавање дјела јавности, а након одржавања приредбе, у року од 15 дана, да пошаљу списак свих коришћених дјела. Ако организатор није прибавио потребна права прије одржавања приредбе, надлежни орган унутрашњих послова ће, на захтјев колективне организације или аутора, забранити одржавање приредбе. Један од веома раширених и значајних облика коришћења дјела у виду саопштавања јавности свакако је и емитовање дјела, радиодифузно и кабловско. Овим облицима искоришћавања дјела највећим дијелом се баве електронски медији. Посебан проблем код ових облика искоришћавања је евидентирање коришћених дјела, управо због учесталости и обима коришћења. Из тог разлога законодавац чини извјестан уступак овим корисницима. Наиме, колективна организација је дужна да о свом трошку електронским медијима стави на располагање ком-

пјутерски програм који ће аутоматски евидентирати емитована дјела и путем електронске поште слати их организацији. Дакле, у овом случају организација има обавезу да помогне електронским медијима у извршавању њихове обавезе извјештавања.

Поред корисника који уговором прибављају овлашћења на поједине облике искоришћавања дјела, постоје и они који дјела користе на основу закона, тј. на основу законске лиценце. С обзиром на то да се законска лиценца односи на репродуковање и јавно саопштавање дјела у наставним материјалима, као и репродуковање актуелних чланака у периодичној штампи и прегледима такве штампе, корисници су издавачи наставних материјала, издавачи периодичне штампе и лица која се баве клипингом. Наведени корисници имају обавезу да најмање једном мјесечно по шаљу организацији податке о коришћењу дјела. Међутим, због специфичности ове врсте коришћења дјела, дата је могућност да се уговори и другачији, по правилу, дужи рок извјештавања.

Обавеза извјештавања организације постоји и на страни лица која плаћају накнаду на основу такозваних других права аутора. С обзиром на то да лица која су обавезна да плаћају накнаду по правилу не искоришћавају ауторско дјело, законодавац их не назива корисницима.⁵⁶ Произвођачи и увозници уређаја за звучно и визуелно снимање, уређаја за фотокопирање, празних носача звука, слике или текста дужни су да крајем сваког квартала у писаној форми саопште колективној организацији податке о броју и врсти продатих, односно увезених уређаја и носача, који су потребни за израчунавање накнаде. Лица која обављају услуге фотокопирања уз накнаду имају обавезу мјесечног саопштавања података о броју израђених фотокопија, осим ако је посебним уговором између организације и тих лица уговорен другачији рок. Накнада која се

⁵⁶ На примјер, накнада за приватну и другу сопствену употребу наплаћује се од произвођача и увозника техничких уређаја подобних за репродуковање и празних носача звука, слике и текста. Разлози за то леже у чињеници да се приватна употреба не може евидентирати, те се право аутора на накнаду не везује за сâм чин коришћења дјела, већ за продају уређаја и опреме који су подобни за те облике коришћења дјела. Јасно је да произвођачи и увозници ових уређаја не врше ниједан од облика коришћења ауторских дјела, али пошто је продаја чин који се евидентира, а продајна цијена износ из којег се може наплатити накнада, ова лица су обвезници плаћања накнаде. Износ накнаде се уграђује у продајну цијену, тако да она ипак у крајњој линији погађа и потрошача, односно лице које умножава дјело за приватну употребу, тј. крајњег корисника. – Вид. С. Марковић, (1999), 218–219.

плаћа од продаје оригиналних примјерака дјела ликовне умјетности, обрачунава се на основу података које су лица која се професионално баве прометом оригиналних ликовних дјела дужна да доставе одговарајућој организацији у року од 30 дана од продаје.⁵⁷ Јавне библиотеке и друге институције које се баве давањем на послугу оригинала или примјерака дјела и које су обвезници плаћања накнаде за давање на послугу, дужне су да у писаној форми саопште одговарајућој организацији податке који су потребни за израчунавање дуговане накнаде у року од 15 дана од примања захтјева организације. Дакле, обавеза обавјештавања код права на накнаду за давање на послугу постоји тек уколико организација затражи податке. Разлог томе је у чињеници да се ово право не остварује обавезно посредством колективне организације, за разлику од претходно наведених права. Заједничка карактеристика обавезе лица која плаћају накнаду по основу других права аутора да обавјештавају организацију јесте што се ти подаци користе за обрачунавање износа накнаде који су ова лица дужна да плате. То је уједно и основна разлика у односу на обавезу корисника на извјештавање организације о коришћеним дјелима, јер се ти подаци користе приликом расподјеле прикупљене накнаде ауторима. Без обзира на разлику између сврхе обавјештавања, непоштовање ових обавеза је санкционисано као прекршај, за који се изриче новчана казна, а у случају поновљеног прекршаја може се изрећи чак и заштитна мјера забране обављања дјелатности или дијелова дјелатности.⁵⁸

5. ЗАКЉУЧАК

У условима непоштовања и непостојања адекватне заштите ауторских права у Босни и Херцеговини, један од начина сузбијања постојећег стања у пракси је јачање система колективног остваривања ауторског и сродних права. Колективно остваривање права није само нужно и неопходно због развоја технологије која омогућује нове облике коришћења дјела, као и у условима гдје је индивидуално остваривања права немогуће, већ све чешће постаје и обавезан вид остваривања права за поједине облике коришћења дјела. За разлику од претходног Закона о ауторском праву и срод-

⁵⁷ Треба напоменути да се накнада плаћа у проценту од продајне цијене који је законом одређен.

⁵⁸ ЗКОАСП, чл. 41 и 42.

ним правима, у коме је овај начин остваривања права био скоро нерегулисан, по први пут на овим просторима, област колективног остваривања права издвојена је и регулисана посебним законом, Законом о колективном остваривању ауторског и сродних права. Новим Законом детаљно су регулисана питања која се тичу статуса и облика саме организације, као и надзора државе над радом организације, који је посљедица законом прописаног монополског положаја. Државни надзор јавља се у виду претходне контроле, односно давања дозволе као услова за рад организације, али и за вријеме пословања организације. Пошто се аутори удружују да би лакше остваривали своја права, потребно је да на организацију пренесу овлашћења за искоришћавање дјела и наплату накнаде. Прибављена овлашћења, организација даље уступа лицима која користе дјело, односно крајњим корисницима. Лица која се користе дјелом имају обавезу да за искоришћавање дјела плате одговарајућу накнаду организацији, која дјелујући у своје име, али за рачун аутора, накнаду просљеђује ауторима. На тај начин, организација остварује своју функцију посредника између аутора и других носилаца права и корисника. Новина је и начин одређивања тарифе, којом се утврђују висина и начин плаћања накнаде од стране корисника. Тарифа се одређује путем колективног уговора који закључују одговарајућа организација са репрезентативним удружењем корисника. Уколико се током преговора учесници не усагласе око висине тарифе, или ако се јави неко друго спорно питање, онда то рјешава Савјет за ауторско право, као стручни и непристрасни орган.

Можемо истаћи да је Босна и Херцеговина, по узору на поједина страна законодавства, добила савремен и актуелан пропис којим су на врло прецизан и стручан начин регулисана најзначајнија питања из области колективног остваривања права. На тај начин, постављен је добар основ за превазилажење постојећих проблема, али је примјена правила у пракси од пресудног значаја за постизање напретка на овом пољу. Не треба заборавити да организације ипак остварују приватне интересе аутора и других носилаца права, који морају да постану свјесни сопствене вриједности и одговорности и да се у већој мјери сами ангажују на остваривању својих права.

Senior Assistant Svjetlana Ivanović, LL.M.

Faculty of Law University of East Sarajevo

COLLECTIVE ADMINISTRATION OF COPYRIGHT AND RELATED RIGHTS IN BOSNIA AND HERZEGOVINA

Summary

Copyright is right that protects interests of authors as individuals, and therefore has an individual character. According to this fact, as a rule, author exercises his or her rights. However, due to the specific structure of the copyright, which consists of series moral and economic rights and various forms of exploitation of the work in practice, in most cases, the authors are not able to supervise the exercise of their rights. There are some very widespread forms of use of the work, which are hard to control, because they stay away from the author's knowledge. In such situations, the best solution is the association by working together, so called, collective administration of their rights. Compared with countries where the system of collective administration of copyright has a long tradition, this is the novelty in Bosnia and Herzegovina. As the reform legislation in the field of copyright and related rights have recently adopted new laws, namely the two laws, the Law on Copyright and Related rights and the Law on Collective Management of copyright and related rights. Following the example of some European countries and taking into account the practical considerations, collective management of copyright is governed by a separate law. The new laws are dealt with content and method of collective management of rights, collective organization, the manner of determining the rates at which organizations carry out the collection of fees for use of copyright works and a mechanism to resolve tariff disputes between collective societies and users.

Key words: *Copyright; Collective management of copyright; Organization for collective administration of copyright and related rights.*